

ОБРАЗОВАНИЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 2011/2012 УЧЕБНА ГОДИНА

Равнището на образование на населението определя облика на всяка съвременна страна, играе важна икономическа и социална роля на настоящето и бъдещето. Една от водещите цели на общоевропейската стратегия „Европа 2020“ е повишаването на равнището на образование и по-специално, намаляването на дела на преждевременно напусналите училище и увеличаването на дела на населението с висше или еквивалентно на висше образование.

Образователната структура¹ на населението на 7 и повече навършени години значително се подобрява през 2011 в сравнение с предходните години, следвайки ясно изразената тенденция на увеличение на броя и дела на населението с висше и средно образование при същевременно намаляване на броя на хората с основно и по-ниско образование.

По данни от проведеното преброяване на населението и жилищния фонд към 1.02.2011 г. броят на лицата с висше образование е 1 348.7 хил., или всеки пети (19.6%) е висшист, а лицата, завършили средно образование, са 2 990.4 хил. (43.4%). Делът на лицата с начално и по-ниско образование е 13.9% (или всяко седмо на 100 лица).

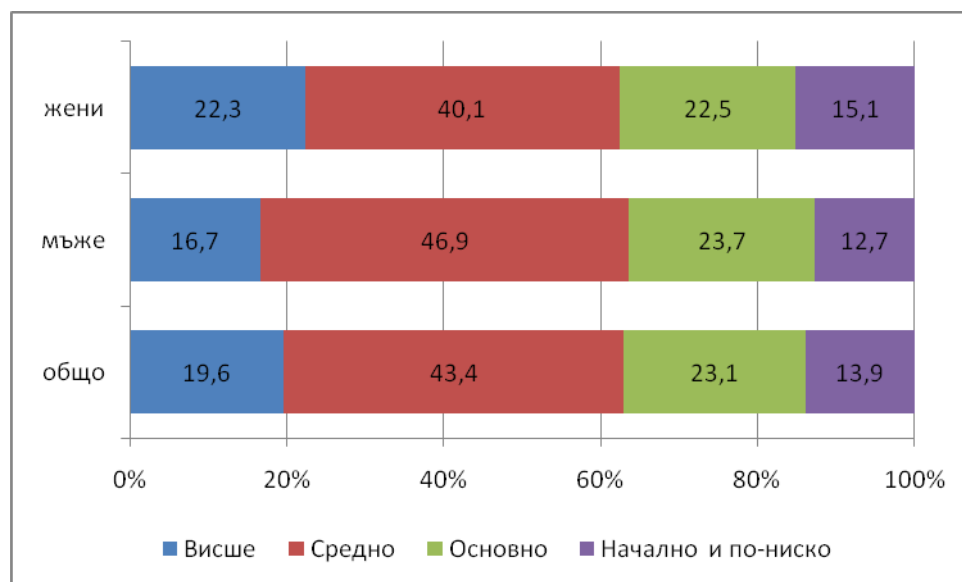
Образованието на мъжете е малко по-високо от това на жените поради по-големия относителен дял на мъжете със средно и по-високо образование - 63.6 срещу 62.4%. За сметка на това обаче жените завършват значително по-често висше образование от мъжете, като към момента на преброяването с висше образование са 791.8 хил. жени (22.3%), а мъжете висшисти са съответно 556.9 хиляди (16.7%).

Значителни са и различията в образователната структура по местоживееене - почти три четвърти от жителите на градовете (71.6%) са със завършено най-малко средно образование, докато за жителите на селата този относителен дял е едва 40.3%.

¹ Източник: Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 година.

Фиг. 1. Население на 7 и повече години по степен на завършено образование към 1.02.2011 година

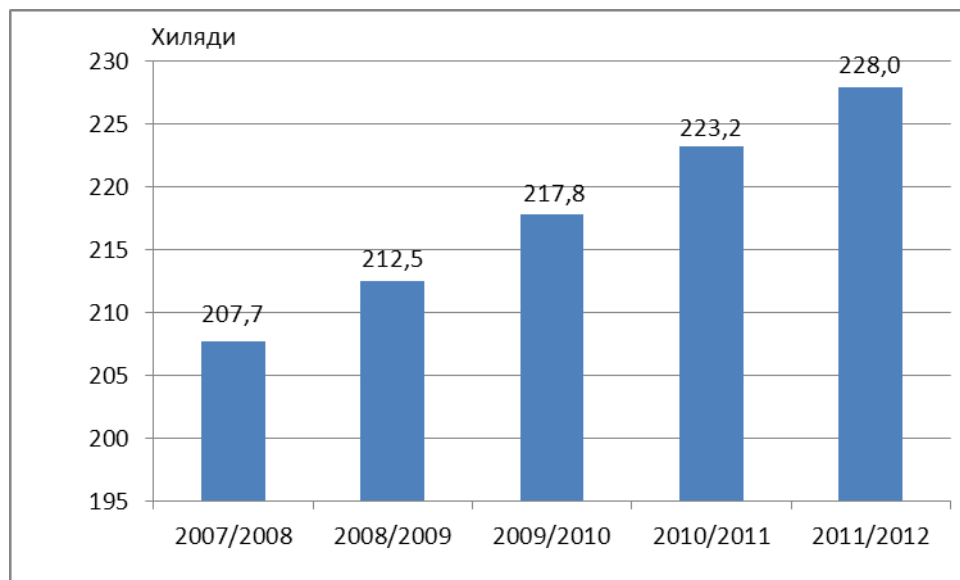
Предучилищно образование

През учебната 2011/2012 г. броят на самостоятелните детски градини с директор е 2 112, или с 26 по-малко в сравнение с 2010/2011 учебна година, като броят на детските градини в селата е намалял с 29. Броят на децата, настанени в детските градини за учебната 2011/2012 г., е 228.0 хил., което е с 20.3 хил., или с 9.8% повече от броя им през 2007/2008 г. и с 2.1% повече в сравнение с предходната година. Обхватът на децата в детските градини, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване², нараства значително - от 74.9% за 2010/2011 г. на 81.5% за 2011/2012 година. Постигнатият по-висок обхват на децата в детските градини е важен индикатор, който показва усилията на общинските администрации за по-пълно обхващане на децата в предучилищното образование.

² Груповият нетен коефициент на записване на децата в детските градини се изчислява в проценти като отношение на броя на децата в детските градини във възрастовата група 3 - 6 години към броя на населението в същата възрастова група.

Фиг. 2. Деца в детските градини

Средният брой деца в една детска градина за страната е 108, като за градовете е значително по-голям - 154, отколкото за селата - 53. Средният брой деца, формиращи една група, е 24, като в градовете този брой е 25, а в селата - 20.

Педагогическият персонал, зает в детските градини, е 19.7 хил., от които 18.5 хил. са детски учители. В сравнение с предходната учебна година общият брой на педагогическия персонал се увеличава със 150 души, или с 0.8%.

Алтернатива за много малка част от родителите са частните детски градини. През 2011/2012 учебна година в страната функционират 50 лицензирани частни детски градини, посещавани от 1 821 деца, представляващи като относителен дял едва 0.8% от общия брой на децата в детските градини.

Общо образование

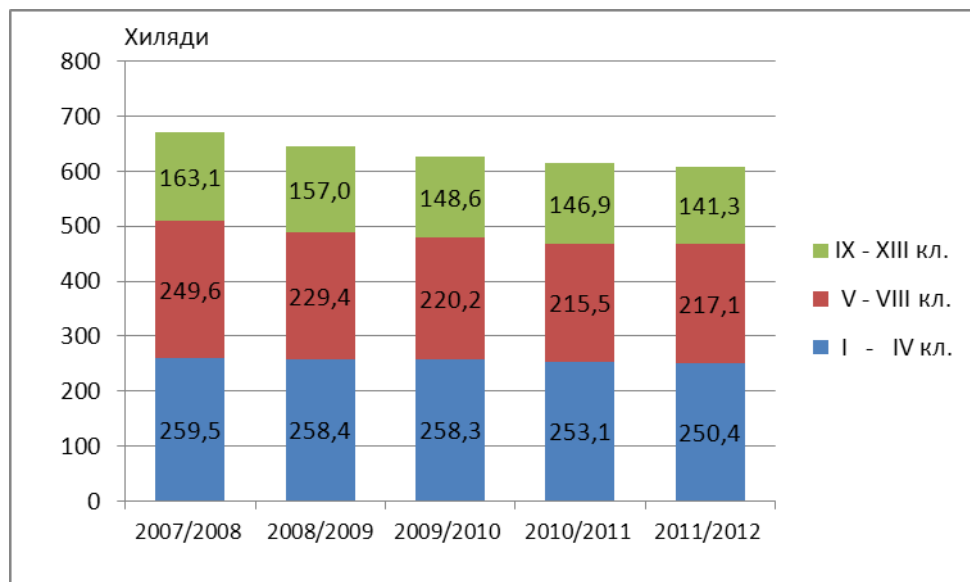
В началото на учебната 2011/2012 година учебни занятия се водят в 2 091 общообразователни училища³, от които 155 - начални, 1 365 - основни, 10 - прогимназии, 161 - гимназии, и 400 - средни общообразователни училища (СОУ). В сравнение с предходната учебна година поради закриване или преобразуване общият брой на общообразователните училища намалява с 5.

През учебната 2011/2012 година броят на учениците във всички видове общообразователни училища е 608.8 хил., от които 109.3 хил. - в селата. В сравнение с предходната учебна година броят на учениците в общото образование намалява с 6.7 хил., или с 1.1%.

³ Вкл. българските училища в чужбина, финансирани от държавата.

Фиг. 3. Учащи в общообразователните училища по групи класове

През учебната 2010/2011 година общообразователните училища са напуснали по различни причини 14.5 хил. ученици, от които 12.3 хил. са учащи в основното образование. Най-голям е относителният дял на учениците, които са напуснали по семейни причини - 6.9 хил., или 47.5% от общия брой на напусналите, следван от заминалите в чужбина - 31.8%, и на напусналите поради нежелание да учат - 14.9%.

Ранното чуждоезиково обучение все повече навлиза в началния етап на основното образование. Относителният дял на децата в общообразователните училища, изучаващи чужди езици в началните класове (I - IV), е 82.5%. Най-голям е делът на изучаващите английски език - 88.4% от тези, които изучават чужди езици.

През 2011 г. основно образование в общообразователните училища са завършили 45.4 хил. ученици. През същата година диплома за завършено средно образование в общообразователните училища са получили 32.0 хил. души.

Учителите (вкл. директорите и помощник-директорите с преподавателска заетост) в общообразователните училища през учебната 2011/2012 г. са 46.2 хил., или с 1.0 хил. по-малко в сравнение с предходната година. Учителите са високообразовани - 91.3% имат завършена образователно-квалификационна степен „бакалавър” или „магистър”, а 8.2% са завършили образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” или еквивалентна в миналото степен.

В учителската професия преобладават жените - 84.5% от общия брой на учителите. На една паралелка в дневните общообразователни училища се падат средно по 22 ученици. Към 1.10.2011 г. в страната има 69 функциониращи частни общообразователни училища, от които 7 начални, 28 основни, 2 прогимназии, 27 гимназии и 5 средни общообразователни училища (СОУ). В частните общообразователни училища се учат общо 6 257 ученици, което се равнява само на 1.0% от общия брой на учениците.

В училищата и паралелките за деца със специални образователни потребности се учат общо 4.4 хил. деца, или с 0.1 хил. (3.2%) по-малко в сравнение с предходната учебна година. За тяхното обучение и възпитание полагат грижи 940 учители специалисти и 427 възпитатели.

Професионално образование и обучение

Професионалното образование и обучение през учебната 2011/2012 г. се осъществява в 22 училища по изкуствата, 414 професионални гимназии, 5 професионални училища и 36 професионални колежа с прием след средно образование. Общият брой на учащите в професионалното образование и обучение през тази учебна година е 145.7 хил. и в сравнение с учебната 2007/2008 г. намалява с 33.8 хил., или с 18.8%, а в сравнение с предходната - с 15.8 хил., или с 9.8%.

В професионалното образование преобладават момчетата, които са 60.7% от общия брой на учениците.

В програмите за придобиване на III степен професионална квалификация най-висок е относителният дял на учениците, изучаващи специалности в областта „Технически науки и технически професии“ - 32.5%, следван от този на учениците в областта „Стопански науки и администрация“ - 16.9%. В програмите за придобиване на II степен професионална квалификация на първо и второ място са съответно учениците в областите „Технически науки и технически професии“ (31.1%) и „Услуги за личността“ (19.3%).

През настоящата учебна година учителите, които работят в професионалните училища, са общо 13.1 хиляди. Преобладаващата част от тях - 93.4%, са високообразовани с придобити образователно-квалификационни степени „бакалавър“ или „магистър“.

През 2011 г. средно образование в училищата по изкуствата, професионалните гимназии и професионалните училища са завършили с диплома 30.4 хил. души.

Втора и трета степен професионална квалификация през 2011 г. са получили съответно 8.3 хил. и 18.6 хил. души.

В професионалните училища и паралелки с прием след VI, VII и VIII клас 504 ученици са получили първа степен професионална квалификация.

В професионалните колежи с прием след завършено средно образование 1 547 души са придобили четвърта степен професионална квалификация.

През учебната 2011/2012 г. 3 299 ученици се обучават в 58 частни професионални училища, което е едва 2.3% от всички ученици в професионалното образование.

През учебната 2011/2012 година значително се увеличава броят на лицата на възраст 16 и повече години, записани в програми за професионално обучение срещу заплащане за придобиване на степен на професионална квалификация в центрове за професионално обучение (ЦПО), професионални гимназии и професионални колежи. По степени на професионална квалификация разпределението им е: първа степен - 11.2 хил., втора степен - 4.1 хил., трета и четвърта степен - 6.8 хиляди.

В сравнение с предходната година броят на записаните курсисти се увеличава общо с 4.4 хил. души, или с 25.3%. Показателно е желанието на лицата за повишаване или придобиване на нова квалификация, което предоставя допълнителни възможности на пазара на труда.

Висше образование

Общият брой на студентите в България през учебната 2011/2012 година, включващ записаните в четирите образователно-квалификационни степени („професионален бакалавър”, „бакалавър”, „магистър” и „доктор”), възлиза на 285.0 хил., което е с 20.5 хил., или със 7.8% повече в сравнение с учебната 2007/2008 година.

През 2007/2008 г. общият брой на компютрите във висшите училища, използвани за учебни цели, е 17.4 хил., като на 100 студенти в редовна форма на обучение се падат по 10.1 компютъра. През 2011/2012 г. броят на компютрите за учебни цели се увеличава на 22.4 хил., от които 16.3 хил. са ползвани за обучение на студентите в рамките на аудиторната заетост и на 100 студенти в редовна форма на обучение се падат по 11.5 компютъра. Увеличава се делът на компютрите с достъп до интернет от 88.0% през 2007/2008 учебна година на 93.7% през последната учебна година.

Образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър”

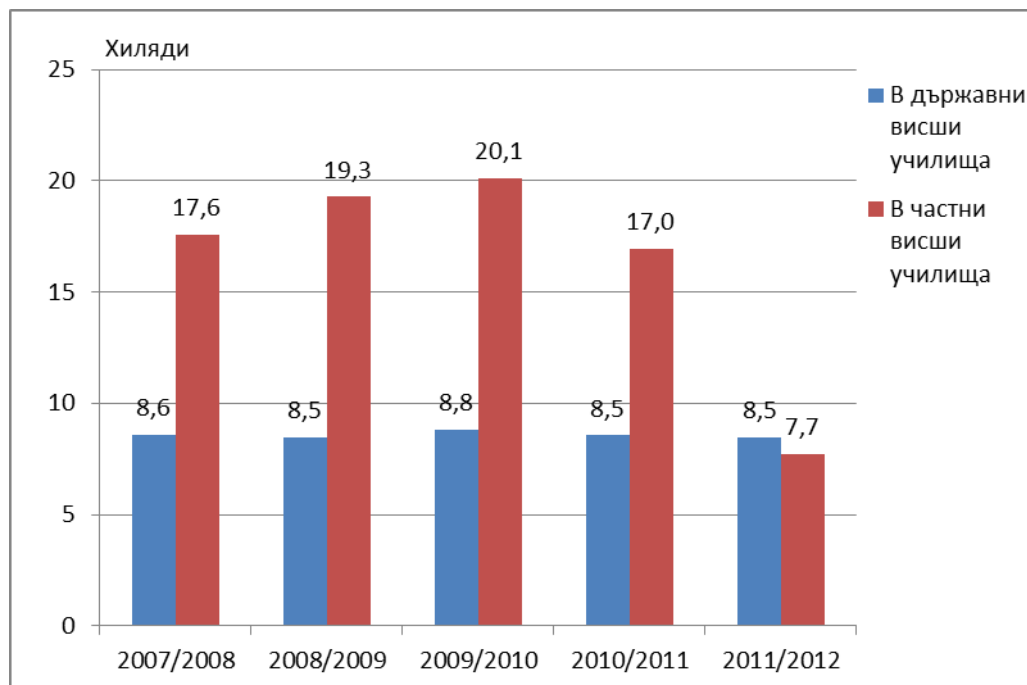
През учебната 2011/2012 година за придобиване на образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” се обучават общо 16.2 хил. души, от които български граждани са 16.0 хил., или 98.5%. От общия брой студенти в коледите 7.7 хил., или 47.7% са записани в частни колежи.

Наблюдава се спад на броя на студентите в колежи с 9.3 хил., или с 36.5%, в сравнение с предходната учебна година. Намалението на броя на студентите в частни колежи е 9.2 хил., или 54.4%. Това се дължи главно на преобразуването на самостоятелния частен колеж „Земеделски колеж” със седалище - Пловдив, във Висше училище по агробизнес и развитие на регионите⁴ и съответно презаписването на студентите от колежа за обучение в новообразувания университет за придобиване на ОКС „бакалавър”. През учебната 2010/2011 година студентите от преобразувания „Земеделски колеж” формират близо 47% от всички студенти, обучаващи се в частни колежи в страната.

⁴ Решение на НС от 6.07.2011 г. (обн., ДВ, бр. 54 от 15.07.2011 г.).

Фиг. 4. Студенти в колежи

В структурата по области на образованието най-висок относителен дял заемат обучаващите се по специалности в област „Стопански науки и администрация” - 34.8%, следвани от „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 19.1%, и „Технически науки и технически професии” - 18.6%.

През 2011 г. образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” са придобили 7.6 хил. студенти, от които 99.1% са български граждани. Сред завършилите най-голям е броят на дипломираните в областите „Стопански науки и администрация” - 3.7 хил., или 49.1%, следван от „Науки за обществото и човешкото поведение” - 1.5 хил., или 20.1%, и „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 0.7 хил., или 9.0% от общия брой на завършилите.

Преподавателите в колежите са 1 079, като от тях 542, или 50.2% са на основна работа.

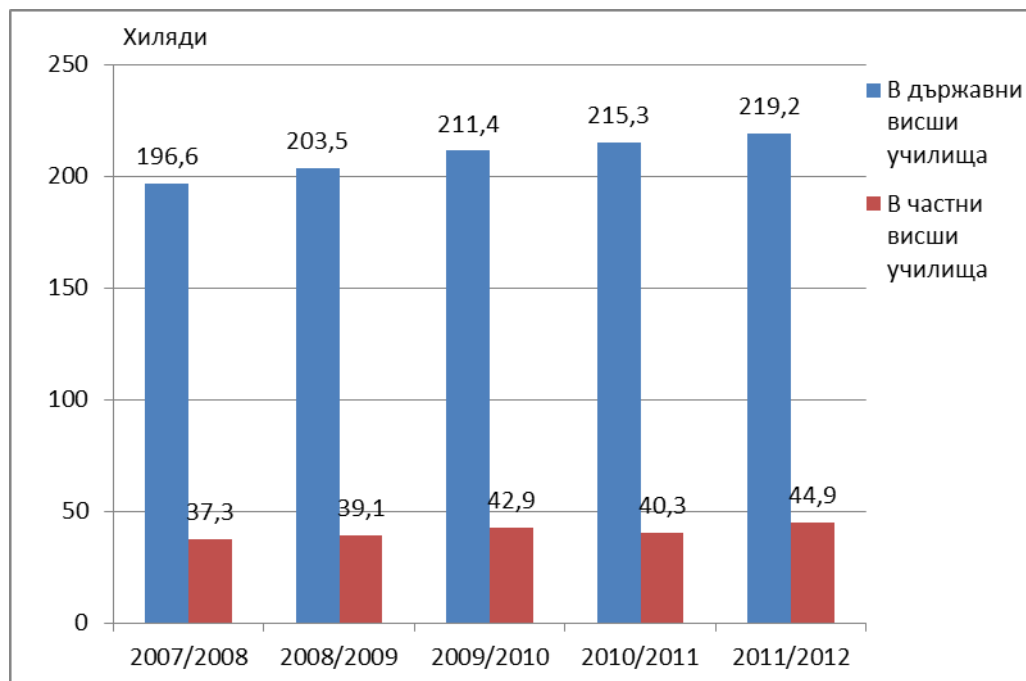
Образователно-квалификационни степени „бакалавър” и „магистър”

През учебната 2011/2012 година за придобиване на образователно-квалификационни степени „бакалавър” и „магистър” се обучават 264.1 хил. души.

В частни университети са записани 44.9 хил., или 17.0% от общия брой на студентите. Нарастването на броя на студентите в частни висши училища е повлияно от прехвърлянето на студентите от „Земеделски колеж“ за обучение в ОКС „бакалавър“.

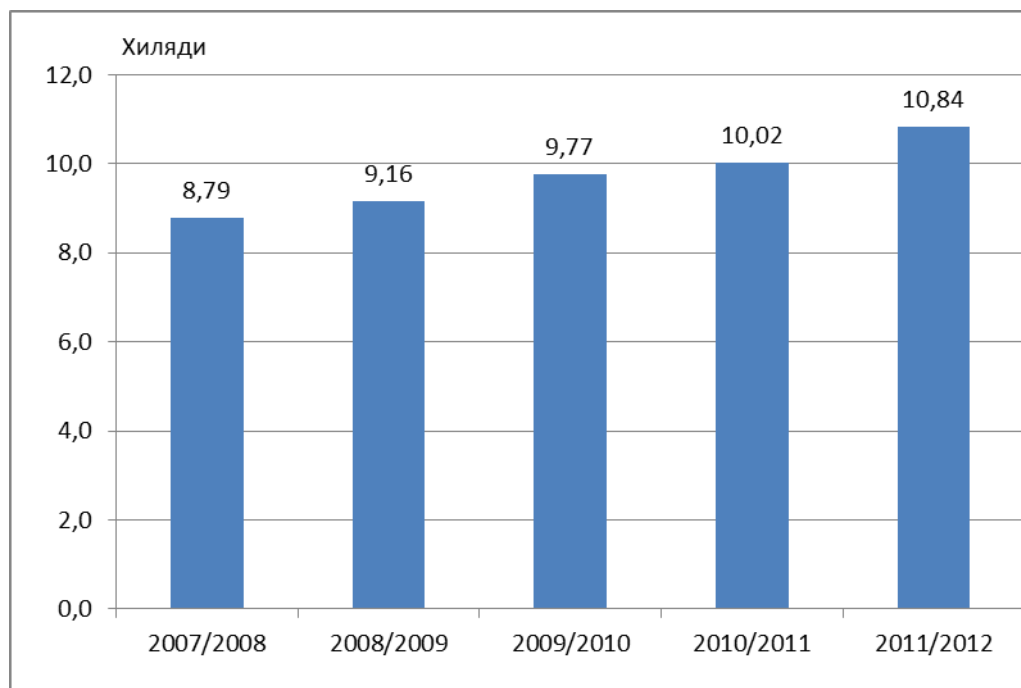
Фиг. 5. Студенти в университети и специализирани висши училища

През учебната 2011/2012 година студентите - български граждани, в университети и специализирани висши училища са 253.2 хил., или 95.9%. Техният брой се увеличава със 7.6 хил. в сравнение с учебната 2010/2011 година, или с 3.1%. От началото на наблюдавания период броят на чуждестранните студенти постепенно нараства - през настоящата учебна година е 10.8 хил., или с 8.1% повече от предходната.

Фиг. 6. Студенти чужденци в университети и специализирани висши училища

Най-голямо увеличение се наблюдава при студентите от Гърция - от 0.6 хил. през 2007/2008 г. на 1.9 хил. през настоящата учебна година, или 3.2 пъти, следвани от студентите от Турция, които са се увеличили 1.8 пъти. През 2011/2012 г. студентите от Турция представляват 44.7% от всички чуждестранни студенти у нас, следвани от студентите от Гърция - 17.5%, и Република Македония - 7.8%. Броят на студентите от Република Македония постепенно намалява от 2.8 хил. в началото на наблюдавания период на 0.9 хил. през 2011/2012 г., или с 69.9%.

Международната студентска мобилност придобива все по голямо значение при формирането на политики в областта на висшето образование, което е придружено и с нарастващата нужда от информация в тази област. От учебната 2004/2005 година Националният статистически институт събира данни и изчислява индикатори за мобилните студенти, обучаващи се у нас по методология на Евростат. Най-новата концепция на Европейската комисия за мобилен студент е структурирана на базата на гражданство, местоживеене и завършено предходно образование. Студентската мобилност у нас се измерва чрез показателя „страна на завършено предходно образование“, като мобилни студенти са тези, които са завършили своето средно образование в чужбина.

Броят на мобилните студенти, обучаващи се за придобиване на ОКС „бакалавър“ и „магистър“, нараства с бавни темпове - от 8.8 хил. през 2007/2008 г. са се увеличили на 10.8 хил., или 22.6%, а в сравнение с предходната учебна година увеличението е 8.5%.

В структурата по области на образованието най-висок относителен дял заемат студентите от областта „Стопански науки и администрация” - 23.0%, следвани от „Технически науки и технически професии” - 13.9%, и „Науки за обществото и човешкото поведение” - 12.3%. Най-малък е дялът на студентите, обучаващи се в областите „Ветеринарна медицина” - 0.6%, „Природни науки” - 0.5%, и „Математика и статистика” - 0.2%.

За учебната 2011/2012 година са приети 52.5 хил. нови студенти в образователно-квалификационни степени „бакалавър” и „магистър” след завършено средно образование при 50.4 хил. през предходната година. От тях български граждани са 50.3 хил., или 95.9%.

Броят на новоприетите в магистърски програми след завършена образователно-квалификационна степен „бакалавър”, е 24.5 хиляди. От тях 2.5 хил., или 10.1% са записани по програми след завършена степен „професионален бакалавър”.

През 2011 г. у нас висше образование, степени „бакалавър” и „магистър”, са завършили 55.9 хил. студенти, от които 54.2 хил. са български граждани. Най-висок е относителният дял на дипломираните се от следните области на образование: „Стопански науки и администрация” - 30.6%, „Науки за обществото и човешкото поведение” - 15.2%, и „Технически науки и технически професии” - 11.8%. От общия брой дипломирани студенти най-нисък е относителният дял в областите „Ветеринарна медицина” (0.4%) и „Математика и статистика” (0.3%).

В частните университети са се дипломирали 13.1% от всички дипломирани в образователно-квалификационни степени „бакалавър” и „магистър”.

Броят на преподавателите в университетите и специализираните висши училища е 21.9 хил. през 2011/2012 година. На основна работа са 13.5 хил., или 61.5% от общия им брой.

Образователна и научна степен „доктор”

Към 31.12.2011 г. у нас се обучават 4 703 докторанти, като от тях 50.9% са жени. В сравнение с предходната 2010/2011 г. броят им се увеличава с 608 души, или с 14.8%.

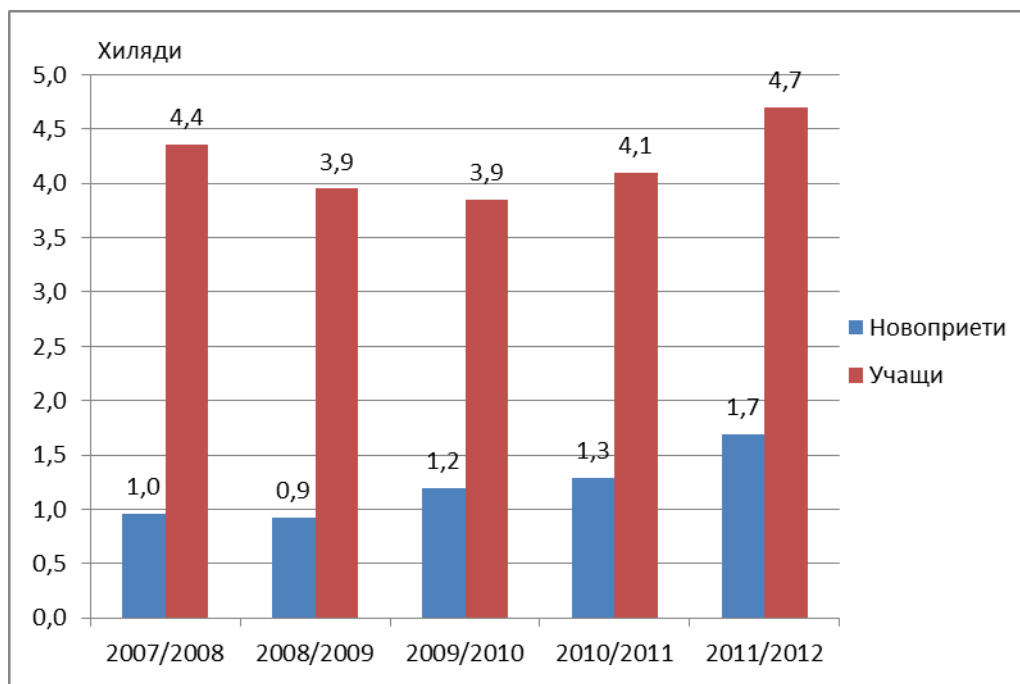
Чуждестранните докторанти, обучаващи се в България, са 201, или 4.3% от общия брой. Най-голям дял заемат тези от Гърция и Република Македония - по 16.4% от общия брой чуждестранни докторанти, следвани от Турция - 12.4%.

Зачислените през 2011 г. са 1 688, от които 841, или 49.8% са жени.

Разпределението по възраст показва, че докторантите на възраст 25 - 29 години заемат най-голям относителен дял - 35.1%, следват тези на 30 - 34 години - с 25.0%, и 23.4% от всички докторанти са на 40 и повече години.

Фиг. 7. Брой докторанти - новоприети и учащи

През 2011 г. образователна и научна степен „доктор” са придобили 638 души, от които 353, или 55.3% са жени. 37.6% от всички дипломирани са на възраст над 40 години. При мъжете най-голям е броят им в областта „Технически науки и технически професии” - 20.0% от общия брой на завършилите мъже, следван от областта „Здравеопазване“ - 14.0%, и „Науки за обществото и човешкото поведение“ - 8.1%. В структурата на дипломираните по области на образованието жени най-голям относителен дял заема областта „Науки за обществото и човешкото поведение” - 15.6%, следван от „Природни науки” - 10.5%.

Методологични бележки

Статистиката на образованието е изградена на базата на Регламент № 452 на Европейския парламент и на Съвета от 2008 г. относно изготвянето и развитието на статистиката на образованието и ученето през целия живот, действащата нормативна уредба на България в областта на образованието, Международната стандартна класификация на образованието (МСКО) - ревизия 1997 г. (ISCED - 97), и съпътстващите я методически ръководства.

Националният статистически институт (НСИ) провежда ежегодни изчерпателни изследвания, характеризиращи дейността на образователните институции. Образователни институции са тези, които директно провеждат обучение по образователни програми с учаци в организирани класове (групи) на място или чрез дистанционна форма на обучение. Провежданите в тях програми водят до придобиване на степен на образование и/или степен на професионална квалификация.

Самообучаващите се лица и фирмите, провеждащи курсове за квалификация, езиково обучение и др., не попадат в обхвата на дефиницията на учебните образователни институции.

Чрез своите изследвания НСИ се стреми да установи броя на учащите в системата на образованието към определена дата на наблюдение. На тази основа се изчислява международно възприетият показател „степен на участие на населението в образователната система“ като относителен дял на записаните ученици от определена възрастова група към броя на постоянното население на страната от същата възрастова група.

Повече информация и данни за образованието могат да бъдат намерени на интернет страницата на НСИ - <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=23>.

Таблица 1

УЧЕБНИ ИНСТИТУЦИИ ПО ВИД

	(Брой)				
	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
ОБЩО	5782	5303	5298	5200	5164
Детски градини	2456	2291	2262	2 138	2 112
Общообразователни и специални училища	2563	2254	2201	2175	2166
Начални (I-IV клас)	226	169	156	156	156
Основни (I-VIII клас)	1729	1487	1453	1429	1431
Прогимназии (V-VIII клас)	18	16	14	13	12
Гимназии (IX-XIII)	176	167	165	166	161
Средни общообразователни (I-XIII клас)	414	415	413	411	406
Професионални	503	487	487	484	477
Училища по изкуствата	21	21	21	21	22
Професионални гимназии	449	433	422	422	414
Професионални колежи след средно образование	28	28	39	36	36
Професионални училища ²	5	5	5	5	5
Центрове за професионално обучение ¹	207	218	295	350	356
Висши	53	53	53	53	53
Самостоятелни колежи	10	10	10	9	8
Колежи, в структурата на университети и специализирани висши училища	31	28	23	22	21
Университети и специализирани висши училища	43	43	43	44	45

¹ Центрове, провеждащи програми за придобиване степен на професионална квалификация.

Таблица 2

**ЗАПИСАНИ УЧАЩИ ПО СТЕПЕНИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА СТАНДАРТНА
КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО (МСКО-97)**

	(Брой)				
	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
ОБЩО	1349508	1322952	1314836	1307705	1293961
Предучилищно образование (МСКО-0)	207682	212454	217804	223186	227971
Начално образование (I-IV клас, МСКО-1)	262701	261007	260340	255086	252372
Прогимназиално образование (V-VIII клас, МСКО-2А)	256231	235022	225055	219980	221274
Професионално обучение за възрастни - I степен професионална квалификация (МСКО- 2С) ¹	8615	5992	4640	8403	11219
Средно образование (IX-XIII клас, МСКО-3А, 3С)	337090	319813	306925	303375	282512
Професионално обучение за възрастни - II степен професионална квалификация (МСКО-3С) ¹	5283	6441	4620	4737	4062
Професионално обучение след средно образование (МСКО-4С)	4020	4368	4716	3224	2804
Професионално обучение за възрастни - III и IV степен професионална квалификация (МСКО-4С) ¹	3423	3608	3650	4449	6752
Висше образование (МСКО-5В, 5А, 6)	264463	274247	287086	285265	284995
Колежи (МСКО-5В)	26169	27724	28947	25511	16210
Университети и специализирани висши училища (МСКО-5А)	233941	242574	254289	255659	264082
Докторантура (МСКО-6)	4353	3949	3850	4095	4703

¹ Вкл. обучаващите се в професионални гимназии и колежи.

**ПРЕПОДАВАТЕЛИ ПО СТЕПЕНИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА СТАНДАРТНА
КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО (МСКО-97)**

	(Брой)				
	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12
ОБЩО	115962	108305	106024	104078	102925
Предучилищно образование (МСКО-0)	19456	19348	19466	19579	19729
Начално образование (I-IV клас, МСКО-1)	16586	15259	15054	14780	14666
Прогимназиално образование (V-VIII клас, МСКО-2А)	24023	21132	20122	19867	19504
Средно образование (IX-XIII клас, МСКО-3А, 3С)	32202	29412	28169	26903	25539
Професионално обучение след средно образование (МСКО-4С)	488	482	551	517	532
Висше образование (МСКО-5В, 5А, 6)	23207	22672	22662	22432	22955
Колежи (МСКО-5В)	1882	1566	1385	1375	1079
Университети и специализирани висши училища (МСКО-5А)	21325	21106	21277	21057	21876